

Fejlődik a beszéd

*"Mikor a gyerek gögicsél,
Isten tudja, mit beszél!
Csak mosolyog és integet...
Mit gondol? Mit mond? Mit nevet?"
(Gárdonyi G.)*

A nyelv, a beszéd igen természetes, magától értetődőnek tűnő kommunikációs képessége az embernek. Csak mi tudjuk beszélt vagy írott nyelvi formában kifejezni igényeinket, szükségleteinket, érzelmeinket, hogy tájékoztassuk környezetünket állapotunkról, gondolatainkról, hogy ismeretekhez juthassunk, információt cseréljünk múlttól, jövőről, megtörtént vagy akár kitalált eseményekről. Mindezt a nyelv teszi lehetővé, amelyet meg kell tanulnunk érteni és létrehozni, hogy a kommunikáció eszközeként tudjuk használni. A nyelv tulajdonképpen egy megalkotott „második világ”, olyan rendszer, amely lehetővé teszi ebben a második világban, a fejünkben, hogy az első világról kommunikáljunk a beszélt nyelv (a beszéd), később pedig az írott nyelv segítségével is. (4)

Valóban a természet egyik csodája, hogy a gyerek hároméves korára képes birtokba venni az anyanyelvét (akár többet is!), megérti a hozzá intézett beszédet, és mag is létre tudja hozni beszélt formáját. Közel ezer szava aktív szókinccsel folyékonyan beszél. Kifejezi érzéseit, közléseit közvetíti a világról, információt szerez, szóbeli társas kapcsolatot tartan. Anyjával, a környezettel való eddigi kapcsolattartást, a testi kontaktust egyre inkább a szóbeli kommunikáció váltja fel. Biztonságérzetét nemcsak a testi érintés, simogatás, ölelés, az anya közelsége teremtheti meg, hanem a beszéden keresztül is kifejezhető. Megtanulja, hogy a kimondott szónak hasonló ereje lehet, mint magának a cselekvésnek. A „Szeretlek!” vagy az „Ügyes vagy!” mondatok hasonló érzetet kelthetnek, mint egy ölelés vagy simogatás. A „Nem szeretlek!” a gyerekekben valódi fájdalmat kelt, és úgy is éli meg, mint a valódi eltaszítottságot. Mérei Ferenc (5) gyerekpszichológus szerint a kicsik egészséges testi, lelki és értelmi fejlődéséhez elsősorban biztonságot, szeretet nyújtó környezetre van szükség, amely a fejlődéshez szükséges támogatást képes megadni. Ez az állandó érzelmi biztonságot nyújtó kapcsolatokon keresztül épül ki. Az ilyen környezet bizalmat teremt, mely lehetővé teszi az ismeretek, tapasztalatok, információk feldolgozását, nyitott a kommunikációs jelzésekre, az újszülött vagy csecsemő sírására, a hangadás, a nevetésre vagy később a rámutatás, az első szavak észlelésére. Az anya a jelzéseket értelmezi, levonja belőle a következtetést: megtanulja a sírás értelmezését. Az éhség, kellemetlenség vagy unalom jelzéseire megfelelő választ tud adni, azaz megeteti, megnyugtatja, játszik, tisztába teszi gyermekét a kommunikációs szándéknak megfelelően. Beletanulnak egymás kommunikációs jelzéseinek értelmezésére, így arra is, hogy az emberi érintkezés, kapcsolattartás olyan „társas játék”, amelynek szabályait közösen, egymásra figyelve alakítjuk ki. Ha mindenki eléri eredeti szándékát: a csecsemő a megnyugvást, mert fájós hasára a mamája nem „ráeteti”, hanem sírásából kikövetkezteti, hogy a fájdalmat kell megszüntetnie, megsimogatja, megöleli gyermekét. Az ölelés, az anyai test finom, meleg biztonságában még a szívdobogás is hallható, amely a méhen belüli élet nyugalma idézi. A gyerek megnyugszik. Az anya is elérte szándékát, hiszen sikerült a fájdalmas sírást megszüntetnie, ő is elégedett. Mindketten jól kommunikáltak, a kapcsolatukban egymásra találtak, amelyet kellemes érzet is kísér: jó anya vagyok, a babámat sikerült megnyugtatnom. Mit érezhet a pici? „Már nem fáj semmi, sikerült megnyugodnom. Ez jó dolog!” Így alakul ki a sikeres kommunikáció, az anyával, a környezettel való kapcsolattartás igénye. Még nem is beszél a baba, ám képes a megfelelő kommunikációra, ha

a környezete nyitott a jelzései értelmezésére. Ez a kommunikáció aztán később, egy éves kor körül lassan áttér a szóbeli csatornára. Tudnunk kell, hogy a nyelvi képesség (habár velünk születik), csak kölcsönös személyes kapcsolatokon, kommunikáción keresztül fejlődik, csak így válik képessé gyerekünk arra, hogy figyelni és reagálni tudjon az anyai hangra. Az újszülött már születése pillanatától képes arra, hogy megértesse magát, ez a képesség a szülővel való napi tapasztalásokkal fejlődik. Minden alkalmat meg kell ragadnunk a kapcsolatfelvételre, társalgásra. A táplálás (szoptatás), gondozás lehetőséget nyújt a beszélgetésre, játékokra, amely örömet okoz anyának, gyermeknek egyaránt. Minden helyzetben beszélni kell, mondani a gyermeknek, hogy mit csinálunk éppen, mi történik. A szoptatási helyzet különösen alkalmas a párbeszédre, egymásra figyelésre, a társas érintkezés szabályainak a megtanulására. Ez a kitartó érdeklődés, ráhangolódás különös jelentőségű a két év körüli gyermekek „Mi ez?” és a három év körüliek „Miért?” korszakában.

Hogy tanul meg beszélni?

Napjainkban a kutatók egyetértenek abban, hogy a nyelvelsajátítás nem pusztán utánzás eredménye. A gyermek megfigyeli a környezetében beszélőket, elemzés alá veszi a kapott „inputot” (bevitt jeleket), azaz a nyelvi mintát, és próbálja felfedezni annak összetevőit, és szabályait, törvényszerűségeit. Így fedezzük fel anyanyelvünk beszédhangjait, amelyek építőelemei a szavaknak, a hozzájuk kapcsolódó képzőknek, jeleknek, ragoknak. Megtanuljuk a nyelvtant, azaz az elemeket egymáshoz kapcsolni, olyan szókapcsolatokat, mondatokat is létrehozni, amelyeket még senkitől sem hallottunk, mégis megfelelnek az anyanyelvünk szabályainak. Végül birtokba vesszük azt a tudást is, hogy lehet az anyanyelvünket legjobban úgy használni, hogy a környezetünkben kiváltsuk a szándékaiknak megfelelő cselekvést. Rájövünk arra, hogy bizonyos szavak, szerkezetek jobban működnek, mint mások. Ha azt mondom: „Sétálunk, Papa?”, erre azt feleli: „Nem”, mert nagyon fáradt. Ha viszont azt mondom: „Veled szeretek a legjobban sétálni a világon, Papa!”, akkor célba érek, hiszen bármilyen fáradt, mégis mindig elvisz sétálni. A végső cél: a nyelv és a beszéd eszközként való alkalmazása abban a környezetben, kultúrában, amelyikbe beleszülettünk.

Hogy tesszük mindezt?

Alkotó módon vesszük birtokba anyanyelvünket a környezettől kapott nyelvi minta alapján. A hallott beszédmintát elemezzük, majd az ebből felfedezett szabályok alapján megalkotjuk saját anyanyelvünket. Mi is bizonyíthatná jobban ennek a folyamatnak a létezését, mint azok a nyelvi hibák, amelyeket a gyerekeink a fejlődés, tanulás során elkövetnek? Nincs család, amelyikben ne lennének vidám történetek például a szóalkotási leleményről. Az óvodába gyerekéért érkező apát kisfia a következő kéréssel várta: „Siessünk, Papa, mert mindjárt jön a 'kiaba'! „De kicsim, ki az a „kiaba”?” „Hát, tudod, az az óvó néni, aki mindig kiabál!”

Ugye mindnyájunknak okozott fejtörést, hogy miért tudta gyerekünk kétévesen helyesen mondani például a „ló” vagy a „tó” szó többes számát: „lovak”, „tavak”, és miért nem tudja ugyanezt négy-ötévesen. Miért mondja állandóan azt, hogy „lók”, hiába javítom a helytelen használatát? Mi történt vele? Elfelejtette, amit eddig tanult, butább lett, mint korábban? Nem, pusztán rájött az anyanyelve egyik szabályára: a magyar nyelv a többes számot a szótól után megjelenő [k] hanggal fejezi ki. Ezt általánosította, legtöbbször sikerrel is alkalmazza. Azt azonban még nem fedezte fel, hogy a magyarban vannak kivételek is, az úgynevezett „v” tövű főnevek, amelyekre ebben a formában nem érvényes a „szabály”: nem 'lók', hanem lovak (6).

A következő ábra tömören, csak a tájékoztatás igényével foglalja össze a nyelvfejlődés állomásait:

Időszak	Produkción, <i>azaz a hangzórendszer, szókincs-jelentés, nyelvtan, használat alakulása</i>	A beszéd észlelése, értése
Születés előtt	Három hónapos kortól reagál az arcot érő ingerre, Négy hónapos kortól kialakul a nyelő reflexe, az ujjszopás, reagál a külvilág zajaira, Hat hónapos kortól képes hangokat kibocsátani.	„Magzatnyelv”: A magzat hall, észleli az anyanyelve hangzórendszerét, dallamát, ritmusát, így lehet vele kapcsolatot teremteni.
Újszülöttkor	Képes testbeszéddel, szemkontaktussal, nevetéssel, sírással kifejezni, megértetni magát. 0-6 hét: sírás és az első hangok megjelenése, 6. hét: a kettőshangzók megjelenése (pl. óá, au), a változatos sírás kialakulása. 2. hónap: pozitív érzések hanggal való kifejezése, a magánhangzók megjelenése. A felszólító kommunikációs funkció kezdete.	Már születésekor jobban szereti a beszédhangokat más hangokkal szemben. Születés után pár nappal képes elkülöníteni anyanyelvét más nyelvek hangzásától, azaz felismeri, ha nem az anyanyelvén szólnak hozzá. Képes az emberi hangot más hangoktól megkülönböztetni.
Csecsemőkor 3-6. hónap	A gagyogás első szakasza: a mássalhangzók és a magánhangzók együttes megjelenése. Hangadási játékok a beszédszervek funkciógyakorlására (nemcsak anyanyelvi hangrepertoár, hanem az anyanyelvben nem létező hangok is). A hangadásban önmaga utánzása. A „köszönőhangok” megjelenése. A felszólító és kapcsolatfenntartó kommunikációs funkció használata.	Képes felismerni bizonyos dallammeneteket. Viselkedését képes egy másik személyhez igazítani: a kellemetlen, erős, durva hangokra sírással reagál, a kedves hangokra válaszol.
Csecsemőkor 6-9. hónap	A gagyogás második szakasza: csak az anyanyelve hangzóit utánozza, a többi hang lassan kiesik. A gagyogása egyre változatosabb és egyre hosszabb. A nyelvelsajátítás döntő előfeltétele zajlik: a csecsemő és egy másik személy (gondozója) „beszélget” a közös figyelmük középpontjában lévő tárgyról. Mások utánzása egy közbeiktatott személy segítségével. A gagyogás hangsorait kommunikációs funkció működtetésére használja.	A nem anyanyelvi hangzók közötti különbségtétel képességének az elvesztése, az anyanyelvi hangok észlelésének magalapozódása. Képes felismerni a különböző beszélőket hangjuk alapján.
9-12. hónap	A tárgyra mutató megjelenése, amely a szómegnevezés előfeltétele. Az „előszavak” megjelenése (az egyre differenciálódó gagyogás során véletlenszerűen megjelenő szavakat a környezet értelmes szónak minősíti). Mások utánzása. Az „echolália”, a jelentés nélküli utánzások tevékenység megjelenése.	Az anyanyelvi észlelés további erősödése. A beszédértés kezdeti stratégiáinak megjelenése. (7)

	A kommunikációs funkciók további fejlődése: kifejezés, fokozott kapcsolattartási vágy.	
1. év	Az első szavak elsajátítása: öt-tíz szó. A gagyogás és gesztusok mellett egyszavas mondatokat használ (szómondatok). Az ábrázoló kommunikációs funkció kezdete.	Reagál arra, ha a nevéen szólítják. Közel ötven szót megért, de beszédértése globálisnak tekinthető: azaz a beszédhelyzet, a beszélő gesztusa, mimikája, hangsúlya, hanglejtése együttesen fontos a megértésben
1-1,5 év	Az aktív szókincs lassú fejlődése: 30-100 szó kiépülése. A kritikus szókincs: minimum 50 szó, amely alatt a szókombinációk és a nyelvtan fejlődése nem indul meg. A szókombinációk, a kéttagú mondatok, a távirati stílus megjelenésének kezdete a beszédben (50 szó minimum): <i>Még kér! Baba el. Nagy autó.</i> Az ábrázoló és megszólító kommunikációs funkció gyakorlása.	Képes követni az egyszavas utasításokat. Rámutat a környezet által megnevezett ismert tárgyakra. Nemleges válasz esetén csóválja a fejét. Rámutat a testrészeire.
1,5 – 2,5 év	Szókincsrobbanás: 100-200 szavas szókincs. Kétéves kor körül: a raghasználat kezdete (100 szó minimum) pl. <i>tejet, lovak, késsel</i> . Imitálja a beszédet. Használja az „enyém” és az „én” szavakat, Valódi és értelmetlen szavakat használ az élményei elmeséléséhez. A „Mi ez?” korszak: a tárgy–hangsor-jelentés kapcsolat kiépülése. A szavak jelentése, a szószimbólumuk megerősödése, a fogalmakban való tükröztetés kezdete.	A kérdésekre bólintással vagy fejrázással válaszol, Felismeri a megnevezett képeket. Megérti a személyes névmásokat. Tárgyakkal képes kétféle utasítást is végrehajtani.
2,5-3 év	Aktív szókincese 900-1000 szavasra tehető. Már 3-4 szavas szó szerkezetek használ. Gyakori a raghasználati hibák 3 éves kor körül pl. <i>lók, majomok, oroszlanot</i> . Élettani beszédhibák megjelenése: pöszeség és a nem folyamatos beszéd korszaka. Beszéde 50-75 %-ban már tisztán érthető.	„Kulcsszó” stratégiát alkalmaz a megértésben (a közlésben felismert szavak jelentésére támaszkodik). Képes kétlépcsős utasításokat követni. Az eldöntendő kérdésekre jól válaszol (igen- nem). Tisztában van az általános névmás [valaki] jelentésével.
3-4. év	Egyre növekvő szókincs. A szó szerkezetek további bővülése. Képes 4-5 szavas mondatok alkotására, élményei elmesélésre. „Miért?” korszak. Mindenről képes már folyékonyan beszélni. A „nem folyamatos beszéd” ismétléses	Négy szint ismer fel. Tisztában van az ellentétek fogalmával. Kategóriák alapján mutat meg tárgyakat.

	<p>élettani jelensége. A kapcsolattartó kommunikációs funkció gyakorlása. Beszéde 75%-ban tisztán érthető.</p>	
4-5. év	<p>Összetett mondatokat alkotása. Három éves kor felett alakulnak ki a kategóriák, a független szerkezeti mintázatok. Képes hallott történeteket elismérlésére.</p>	<p>Képes követni az összetett verbális utasításokat. Az időbeliség fogalma kialakult</p>
6. év	<p>Körülbelül 3000 szóból álló aktív szókinccsel rendelkezik iskolába lépéskor. 5-6. év körül többnyire a helyes raghasználat kialakulása. Anyanyelve hangzórendszerét képes tisztán használni.</p>	<p>Képes az anyanyelve hangzórendszerének felismerésére, azonosítására.</p>

Hogy segítsük a beszédfejlődést?

Az újszülött is képes testbeszéddel, szemkontaktussal, nevetéssel és sírással kifejezni és megértetni önmagát. Ez a képessége azonban csak kölcsönös, a környezettel való aktív, odafigyelő, értelmező kapcsolatokon keresztül fejlődik ki. Ez a feltétele a sikeres kommunikációjának. Ha nincs odafigyelő, értelmező környezet, akkor nem tanulja meg jelzései helyes használatát, és a kommunikáció sikertelen lesz. Hiába sír, ha az anya nem tudja értelmezni azt. Fájdalmat, éhséget, unalmat jelent a sírása? Nem tudja, nem tanulta meg. Félreértelmezi a csecsemő jelzéseit: éhes, azért sír, és a fájós hasra „ráetet”. A fájdalmat nem enyhíti, hanem fokozza. Gyereke egyre keservesebben sír. Az anya is idegesebb lesz, így a jelzések „értelmezése” még kevésbé sikerül. Itt állunk egy kommunikációs zavar kellős közepén, ahol egyik fél sem tudja, hogy mit kellene tennie, hogy szükségletei kielégüljenek, azaz a baba fájdalma megszűnjön, és az anya is megtalálja a helyes választ a sírásra. Mindketten kielégületlenek, nincs egymásra találás. Ha képesek vagyunk nyugodtan, gyerekre hangolódva értelmezni, megtanulni jelzéseit, akkor elindulhatunk a harmonikus kommunikáció felé. Aki végigjárta ezt az utat, tudja, milyen fantasztikus érzés az egymásra találás! A gyerek megtanulja, ha „boldogtalan, valami baja van”, akkor lesz, aki megvigasztalja. Ezért ha „bajban van” ismét az anyja felé fordul, mert tudja, hogy ő erre megfelelően fog válaszolni.

Ez a kölcsönös, személyes kapcsolat vezet a nyelvfejlődés támogatásához is. Így lesz képes a baba figyelni, reagálni, válaszolni az anyai hangra, annak jelzéseire, szándékaira is.

Egyéves korára már reagál arra, ha a nevén szólítjuk. Megért néhány szót és egyszerű mondatot, szókapcsolatot, amelyeket rendszeresen, azonos helyzetekben használunk, például pelenkázáskor, öltöztetéskor a testrészek megnevezése: „Hol az okos kis feje? Bebújtatjuk. Hol van az egyik lába? Bebújtatjuk.”

Megtanuljuk, hogy gagyogásával, gesztusaival és a már birtokba vett néhány szóval, szótöredékekkel kapcsolattartásra, kifejezésre, azaz kommunikációra törekszik. Valamit ki akar fejezni. Mit is? Játsszani akar? Enni? A mi feladatunk megfejteni. Gyerekünk „megnyilvánulásainak” jelentést adunk, és ezt szavakban fogalmazzuk meg. Ez lehetőséget ad arra, hogy megtudjuk, hogy valóban jól értelmeztük-e gyerekünk jelzéseit.

Tudnunk kell azt is, hogy a baba nagyon szeret velünk játszani. Számára ez az igazi öröm! Élvezi a helyzet biztonságát és kiegyensúlyozottságát.

Fontos, hogy minden helyzetben, állandóan beszéljünk, a cselekvéseinket szóban is megfogalmazzuk, azaz társalogjunk vele. A tekintetkontaktus felvétele után egyszerű rövid, jól érthető mondatokban beszéljünk mindenről, amit teszünk a vele vagy körülötte. Legyen kellemes, örömteli e légkör, miközben azt mondjuk: „Szia, te kis álomszuszek!” és pusztítunk a hasára, vagy szoptatáskor, ha el akar aludni közben, azt mondjuk neki finoman, miközben megsimogatjuk a pofiját: Halló! Halló! Egyél még, te kis lustaság! Így tanulja meg, hogy a kommunikáció örömteli dolog. Így vágyik majd arra, hogy újból és újból átélje, mert, megnyugtató, érdekes, izgalmas érzéseket rejt számára. Amikor válaszolunk a megnyilvánulásaira, megteremtjük és fenn is tartjuk az együttlét örömét, az együttjátszás lehetőségét (8).

Tudnunk kell, hogy rajtunk is múlik gyerekünk fejlődése. A kommunikációs igényére megfelelően válaszoló szülő segíti képességei fejlődését. Így tegyünk:

- Figyeljük úgy gyerekünket, hogy fel tudjuk ismerni kifejező, kapcsolatteremtő vágyát, testbeszédét, nevetését vagy szavait, azaz vegyük észre, ha hangadással, gesztussal vagy szavakkal közlendőjét jelzi. Adjunk elég időt kettőnk arra, hogy egymás válaszai is megszülessenek. Teremtsük meg a válaszadás lehetőségét, várjuk ki türelmesen a választ. „Az egyszer te, egyszer én” társalgási helyzet, a másikhöz való alkalmazkodás gyakorlására ad lehetőséget nekünk is. A gyerek válaszára mindig reagáljunk. Ne engedjük el a társalgás, kapcsolattartás lehetőségét, ha a gyerek ezt igényli. Soha ne felejtjük el, hogy ő jóval lassabban érzékeli, értelmezi a ingereket és természetesen válaszai is lassabbak, mint a felnőtteké!
- Mindig rövid és egyszerű, jól érthető mondatokban beszéljünk hozzájuk. Játékosan kísérjük és értelmezzük érdeklődésének tárgyát, irányát, például ha az autója felé fordul, azt mondjuk:” Igen, ott van az autó. Szép piros autó. Kié ez az autó? Hogy megy az autó?”
- Játsszunk vele sokat bújócskát, „kukucs” játékot, göcögtetőket, labdajátékokat úgy, hogy játékaink közben váltakozzanak a szerepek! Az egyszerű rímes versek, dalok nagy örömet szereznek ebben az életkorban. Külön élmény a finom testi érintés, mely biztonságot nyújt. A legnagyobb élvezet mégis a göcögtető csattanójánál van, ahol valami igen kellemes, csiklandós érzet kapcsolódik össze a mozgással, a beszéddel. A csattanó késleltetése játék lehet a kommunikáció fenntartására. Aztán már jöhet a nevetés, amely a fénypontja a közös együttlétnek. Erre az élményre, a felhőtlen együttlétre egész életünkön át emlékezünk (9).
- Csináljunk kedvet a beszédhez, érezhessék, beszélni, a másik emberrel kapcsolatot tartani nagyon jó dolog!
- Vezessük rá, hogy a beszélgetéssel tudjunk egymással közölni a dolgokat, így tudjuk kifejezni érzéseinket! Elmondhatjuk, mit akarunk, és azt is, hogy mit nem. Együtt tudjunk örülni, vicces történeteket mesélünk egymásnak, amin jókat lehet nevetni, még ha azok a vicces dolog nem is velünk történtek meg, hanem a mese szereplőivel.
- Segítsük felismerni, hogy a beszéddel hatni tudunk a másik emberre, és a használata is igen szórakoztató, azaz játszani is lehet vele!

• Örüljünk és támogassuk, ha játszani akar az anyanyelvével: ha új szavakat talál ki, titkos nyelven beszél (pl. Tur-guc ir-gigy ber-ge-szér-gér-nir-gi?), visszafelé mondja ki a szavakat, vagy mindig az ellentétét mondja annak, amit éppen akar. Próbáljunk meg bekapcsolódní, hasonló módon beszélni. Faragjunk rímeket, találjunk ki érdekes történeteket! Ez a játékoság őt is arra készíti, hogy kreatívan közelítsen anyanyelvéhez (10).

Mit tegyünk, ha nehézségei mutatkoznak a beszéd használatában, a szavak kiejtésében?

Tudjuk, hogy vannak a beszéd-és nyelvi fejlődésnek nehezebb szakaszai, amelyek „túlélését” támogatással kell segítenünk. Ilyen a „Mi ez ?” korszak. Ez a két éves kor körüli szókincsrobbanás időszaka, amikor igen rövid időn belül megugrik a gyerek aktív szókincsének mennyisége. Ilyenkor szinte egész nap azt kérdezi, az őt körülvevő tárgyakra rámutatva, „Ez mi? „Ez mi ez? Mi történik? A tárgy–hangsor- jelentés kapcsolat kiépülésének lehetünk szemtanúi. Amikor rámutat egy tárgyra és azt kérdezi: „Ez mi?”, akkor tulajdonképpen azt firtatja, hogy mi (a környezet) hogy hívjuk ezt a tárgyat, mert ő is úgy szeretné megnevezni, azt a nyelvet beszélni, erre a tárgyra azt mondani, amit mi. A kérdésére azt válaszoljuk: „Ez az ablak.”. A gyerek megtanulja, hogy azt a tárgyat (az ablakot) ezzel a hangszorral jelöljük mi, a közös anyanyelvet beszélők. Ehhez pedig azt a jelentést társítjuk, amelyet maga a tárgy is hordoz magában (Ez egy olyan tárgy, amelynek kerete van, átlátszó üvege, amelyen beáramlik a fény. Ki lehet nyitni, ilyenkor hideg vagy meleg levegő jön be rajta.). Természetesen a tárgyhoz kapcsolódnak még személyes élmények is. (Anyukámmal szoktunk rá rajzolni, ha párás az üveg. Télen jégvirágok vannak rajta. Szeretek kinézni rajta, amikor süt a nap.), amelyek ezek után már az a-b-l-a-k hangsor megértésén és kiejtésén keresztül egyaránt aktivizálódnak. Ugyan azt a képzetet lehet vele előidézni, mint magával a konkrét tárggyal, még akkor is, ha a tárgy valójában nincs is jelen. Így bővül robbanásszerűen a szókincs. Az új szavak szinte szótárszerűen kerülnek bele a „lexikonba”, abba a „könyvtárba”, ahol az agyunk nem csak a megértett, de a kiejtett szavak, egymás utáni hangsorozatot, és a jelentését is tárolja.

Mi a feladatom nekem, mint szülőnek ebben a korszakban? Lelkesen válaszolni, a tanulandó szavakat pontosan kiejteni, őt magát a kiejtésben nem javítani, és végig kitartónak és támogatónak maradni. A gyerek ebben a helyzetben azt is élvezi, hogy közben állandóan kapcsolat tart a környezetével. A kérdései megszólítás, kapcsolatfelvétel a körülötte lévőkkel. Ebben a helyzetben a kommunikáció elutasítása (Már százszor mondtam, hogy mi ez! Nem mondom többször!) nem pusztán a szókincsfejlődésében gátolhatja meg, hanem a kommunikációs kedvét is elveheti.

A felnőttektől eltérő kiejtését soha ne figurázzuk ki, ne szégyenítsük meg ezért. Próbáljuk meg a „nyelvhelyesség iránti igény” nyomása nélkül értelmezni, azaz ne arra figyeljünk, hogy hogyan mondja, hanem hogy közlésének mi a tartalma. Ha kritizáljuk kiejtési eltérései miatt, gátlásai szülehetnek a beszéddel, kommunikációval szembeni, amelyek károsan hatnak az általános fejlődésére is. Akkor jelzünk vissza helyesen, ha a kijavítani akarás érzését elkerüljük. Ugyanez vonatkozik az esetleges ismétlések jelenségére is. Ha a gyerek három éves kora körül, az úgynevezett nem folyamatos beszéd korszakába kerülve szótagokat, szavakat, mondatokat ismétel, a helyes módszer a következő:

„Telete a tataó!” (Szeretem a kakaót.) vagy „Mé, mé még ké-kérek enni!”- mondja a gyerek. Mit tegyünk? Vegyük észre, szóljunk neki?

A gyerek eltérő, meg-megakadó kiejtését figyelembe sem vesszük, arra nem reagálunk. Egyszerűen megismételjük azt, amit mondott, a helyes formában a közlés tartalmára

koncentrálva: „Szereted a kakaót?” , „Még kérsz enni?”. Értelmezzük is: megyünk és készítünk neki finom kakaót, illetve kenünk még egy vajas kenyeret. Ebben az úgynevezett „korrigált visszajelzésben” nem a formára (a rossz kiejtésre) koncentrálnunk, hanem szigorúan a közlés tartalmára. A mondat helyes kiejtésű vagy folyamatos ismétlésével viszont jó mintát nyújtunk. Ezzel lehetőséget adunk a két forma (a szülőé és a sajátja) összehasonlítására. Nem próbálunk rá nyomást gyakorolni a pontosabb ejtés érdekében, nem is gúnyoljuk ezért.

Ezzel a javítási módszerrel a gyerek nyelvfejlődése helyes irányt vesz anélkül, hogy kritizálnánk, vagy elutasítanánk őt magát. Ha rosszul javítanánk, ha csak a közlés formájára koncentrálnánk, akkor szándékai nem tudnának megvalósulni, ez pedig frusztrációhoz, kedvetlenséghez vezethetne. Elveszíthetné beszédkedvét, hiszen mindig csak javítjuk, és soha nem arra figyelünk, hogy mit szeretne.

Az alábbi táblázat összefoglalja azokat a tényezőket, amelyek elősegíthetik, illetve hátráltathatják a kommunikációt, a beszéd-és nyelvfejlődést.

<i>ELŐSEGÍTŐ tényezők</i>	<i>HÁTRÁLTATÓ tényezők</i>
Valódi kommunikációs helyzetek megteremtése	Állandó utánmondási kényszer
„korrigált visszajelzés”	Állandó javítás és kritizálás
Örömteli kommunikáció	A gyerek megszegényítése
Odafigyelés, szemkontaktus, megerősítés	A beszéd félbeszakítása
Jó beszédpélda nyújtása	A dajkanyelv (gügyögés) kizárólagos használata
Figyelés a közlés tartalmára	Ha csak a beszéd módja fontos, a tartalma nem

Neumann S. nyomán (11)

A kiejtés fejlődése és hibái

A beszéd- és nyelvi fejlődés menetéről készült táblázatunkban jól látható, hogy a kiejtés is fokozatosan fejlődik, tisztul a csecsemőkortól egészen az iskolás korig. Két legfontosabb feltétele a jó hallás és az ügyesen mozgó beszédszervek. Mindkettőn születésétől fogva, sőt már előtte is „dolgozik” a baba. Az anyaméhben a magzatot körülvevő hallási ingerek közül - a hirtelen, erős zajokat kivéve - az anya hanglejtése, hangszíne, beszédtempója, kiejtése jut el leginkább. Ezért a születésig a magzat az anyanyelvét leginkább édesanyja beszédén keresztül érzékeli. Már a száját, később a nyelvét is mozgatja: ultrahang-felvételeken gyakran látjuk, hogyan szopja az ujját.

Születéskor az önálló hangadás is megindul. Kutatások bizonyítják, hogy már az egészen kicsi csecsemők is képesek megkülönböztetni az emberi hangot más zajoktól, sőt édesanyjuk hangját is más női hangok közül. Ezt rátekinéssel, felé fordulással, vagy egyszerűen csak úgy

adják tudtunkra, hogy élénkebben kezdik szopni az ujjukat (10). Bár nem értik, amit az anya mond, de érzik, képesek megkülönböztetni azokat a sajátosságokat (hangszín, hangerő, dallam, tempó), amelyek édesanyjuk beszédét kísérik.

A csecsemő eleinte „világpolgár”. Nemcsak az anyanyelvében szereplő hangzókat gyakorolja, hanem élvezettel próbálja ki beszédszervei minden lehetőségét. Miként az újszülött kezdetben szinte „fuldokló” szopását jól koordinált, ritmikus szopómozgás váltja fel, úgy saját hangját hallva hangadása is egyre kifinomultabbá válik. A szabadon áradó magánhangzók és kettős magánhangzók (óá, au, eő) után megjelennek a több nyelvmozgást kívánó mássalhangzók is. Lassacskán az anyai beszédminta alapján az anyanyelvre jellemző formák erősödnek fel. S mivel ebben az életkorban a baba többnyire fekszik, nyelve általában hátrébb csúszik, ezért hátsó nyelvállású torokhangokat ad ki (k-, g-, ty-, ny-szerű hangok).

A látás fejlődésével és az anya-gyerek kapcsolat kialakulásával szinte egy időben figyelme az anya fölé hajló arcára, különösen a szájára irányul, kitartó figyelemmel tanulmányozza, később utánozza is a hangzómozdulatokat, eleinte azokat, melyek a legjobban láthatók. Így születnek az ajakhangzók. A már korábban is sokszínű magánhangzó-repertoár bővül, megjelennek az ajakkerekítéses (a,ó,ú) hangzók mellett a szopó csecsemő számára nehezebb ajakterpesztéses hangzók is (e, é, i), valamint a két ajakkal (m, p, b,) illetve a felső ajakkal és az alsó fogakkal formálhatók (f, v) is. Néhány hónappal később, mikor a baba kúszni, mászni kezd, nyelve gyakran előre csúszik a szájában, ekkor többnyire a felül és elöl képzett hangok ejtését gyakorolja (például t, d, l). Mivel a mássalhangzók kiejtése önmagukban nehézkes, a babák a mássalhangzó-magánhangzó kapcsolatokat szeretik, mindegyiket sokszor, ritmikusan ismételve (mamamama, kakakaka). Ezt nevezzük gagyogásnak. Így gyűlnek össze a folyamatos beszéd eleven építőkövei.

Az utánzás a kisbaba legfontosabb tanulási stratégiája. Minél szebb, formáltabb kiejtéssel beszél az anya, annál pontosabban képes azt a gyerek utánozni, annál inkább képes lesz megkülönböztetni az egyes hangzók jellegzetességeit. Ez a folyamat a csecsemőben még önkéntelenül, vele született „nyelvelsajátító készülékük” segítségével zajlik le, nem azzal a tudatossággal, ahogyan később a kiejtési hibákat egy-egy logopédiai foglalkozáson javítjuk. Ugyanakkor környezete sokat hozzáadhat, ám sokat el is vehet a folyamat sikeréből. Ha változatos beszéddallammal, hangszínnel, ritmussal, kifejezően beszélünk, nagy az esélyünk, hogy ezek az elemek már a gagyogás szintjén megjelennek, később a folyamatos beszéd megindulásával gyakorlattan használja őket a gyerek. Ha serkentem a hangadási kedvét, mivel én is bekapcsolodom játékaiba, például, pontosan megismétlem az általa kiadott hangsort, vagy más dallammal, de ugyanazokat a hangokat ejtem, akkor elindulhat egy „baba-nyelv-párbeszéd”, mely mindkettőnket boldoggá tesz. Ezek a játékok a valódi párbeszédhelyzetek előgyakorlatai.

Ha a beszéd kommunikációs betöltött szerepét tekintjük, csecsemőkortól négy-öt éves korig három nagy korszakot különböztethetünk meg (11). Az előbbieken írtuk le a „megszólalok” korszak történéseit, ahol a baba először nyilatkozik meg, mint önálló lény, a hangadással örömet, bánatát, jókedvét és még sok más benne bontakozó érzést fejez ki. Kipróbálja a hangadás minden lehetőségét, majd kiválasztja az anyanyelvre hangzórendszerét, és lassan „uralma” alá vonja beszélőszerveit.

A következő nagy fejlődési szakasz a „megnevezem” korszaka, mely általában másfél éves kortól jellemző. Erről a korszakról az Így fejlődik a beszéd és a nyelv című fejezetben írtunk. Ilyenkor már nemcsak az önfelelt hangadás a jellemző, hanem az egyes beszédhangokat megfelelő sorrendben, egymás után kiejtve megjelenik a szó. Bizonyos hangsort mindig

ugyanabban a sorrendben kell tudnunk kimondani, hogy a hallgató is ugyanazt értse alatta. Ez a beszélőszervek nagyon finom összmunkáját teszi szükségessé. A parányi térben folyó mozgást időben is jól kell koordinálni. Nem csoda, hogy ez csak hosszú gyakorlás után sikerül. Sok gyerek eleinte hangutánzással nevezi meg az adott dolgot: „tütü”, „hami”, mert az autó vagy az enivaló hangsort sokkal nehezebb összeilleszteni. Gyakori, hogy csak a szó töredékét tudja kimondani, leginkább az első szótagot, pl.: „ku” = kutya, „lá” = lámpa. Más gyerek már érti, hogy a szó nem egy szótagból áll, de még nem tudja a teljes hangsort egymás mellé illeszteni, ezért abból a számára könnyen kiejthető hangokat jeleníti meg, pl.: „ada” mint labda, „ato” mint autó. Beszédének megértését nehezíti, hogy a „megszólalok” korszakban nem sikerült minden hangzó ejtését kialakítania - hiszen vannak nagyon nehezen képezhető hangok - mint az r hang, vagy a sziszegő-susogó hangok, amelyekhez még élettanilag nem elég érettek beszédszervei. Akkor lesz a sapkából „takka”, a madárból „madá” a könyvből „tönn”. Ráadásul két mássalhangzót egymás után szinte lehetetlen pontosan kiejteni. Gyakori jelenség, hogy a hosszú szavaknál a szótagok sorrendjét is felcseréli, egy-egy szótagot megkettőz, például csigabiga helyett „bigabiga”, palacsinta helyett „papacsinta” hangzik.

Csodálatos, hogy ezek a nehézségek mégsem szegi kedvét, és csak beszél rendületlenül. A szóbeli megnyilatkozás kifogyhatatlan örömforrás. Ezt kell nekünk, szülőknek folyamatosan erősíteni azzal, hogy nem javítjuk őt folyton, hanem pontosan, tisztán ejtjük a szavakat. Arra való a könyv második részében található játékok, hogy segítsük beszédszervei ügyesedését, megelőzzük az ejtési problémát, vagy könnyebben győzzük le a fejlődéssel járó kiejtési nehézségeket.

Hallása és egyre erősödő beszédszervei segítségével a kicsi lassan elhagyja a hibákat. Négy-öt éves korára tehető a fejlődés harmadik szakasza, az „elmondom”-korszak. A nyelvet már olyan szinten birtokolja, hogy beszéde képes kifejezni gondolatait úgy, hogy mások is is megértsék. „A nyelv az ’én’-eket elválasztó fal fölött átívelő szociális kapocsá válik” (11). A szakemberek úgy mondják, a beszédnek vivőfunkciója lesz, és a tanulási képességek alapját adja. Beszédszerveit mint jól kézhez szokott hangszert használja, pontosan irányítja, s a nyelvi kifejezés szolgálatába állítja. A kiejtési hibák tisztulnak, egész mondatokat képes összefűzni összefüggő beszédfolyammá.

Vannak gyerekek, akiknél ez a folyamat lassan, több nehézséggel zajlik le. Többféle kiejtési hiba is kialakulhat. Korábban felcserelési hibákról beszéltünk, ahol a gyerek egyik hangzót egy másikkal helyettesíti. Leggyakoribb, hogy a k hangból t lesz, vagy a sziszegő-susogó hangokból t, esetleg f, az r hangból l vagy j, a d-ből t, a v-ből f, a z-ből sz lesz. Ez utóbbi esetben a gyerek a zöngés hangokat zöngétlen párjukkal váltja fel, ami rossz hallásra utalhat, ilyenkor érdemes ezt szakemberrel megvizsgáltatni. A túl nehéz hangok kiejtését úgy is elkerülheti a kicsi, egyszerűen kihagyja őket a szavakból. Így lesz a zsemléből „emle” vagy a motorból „moto”. Amikor ezt tapasztaljuk, mindig gondoljunk arra, hogy a tiszta ejtés kialakulásának két feltétele van, a jó hallás, és a kellően ügyes beszédszervek. Vajon melyik okozza a fennálló hibát? Ennek kiderítésére otthon is végezhetünk megfigyeléseket: ha suttogunk a háta mögött, meglátjuk, vajon meghallja-e azt. Ha bizonytalanok vagyunk, kérjük szakember segítségét. A felcserelésen és kihagyáson kívül előfordulhat a torzítás is, leggyakrabban a sziszegő-susogó hangok esetében (sz, z, c; s, zs, cs). A gyerek nem az megfelelő helyre teszi a nyelvét, hanem például a két fogsora között kinyújtja, vagy csak odanyomja belülről az alsó vagy a felső fogsorhoz. Az előbbi esetben úgynevezett fogközi ejtés, az utóbbinál fognyomásos ejtés jön létre. A „kezdő hangadók”, a csecsemők esetében körülbelül egy-másfél éves korig helyénvaló ez, mert a szopás miatt nyelvüket másképpen tartják. Később, az anyatejes táplálás visszaszorulásával a nyelvés átalakul. Akinél nem, ott ez

az ejtésforma kellemetlenül torzítja a hangokat. (Bővebben erről a Beszédszervek és működésük című fejezetben írunk) Ha a torzítás négy-öt éves korban nem szűnik, feltétlenül forduljunk logopédushoz.

Mit tehetünk, hogy gyerekünk minél természetesebb módon sajátítsák el a helyes kiejtést?

A lehető legváltozatosabb módon használjuk a beszédprozódiai elemeket már akkor is, amikor magzatunkhoz beszélünk az anyaméh közvetítésével!

- Amikor gyerekünkhöz beszélünk, semmilyen más zajforrás ne kapcsoljunk be, se tévét, se rádiót, se zenét. A zaj nehezíti a beszéd felfogását, mind a dallamát, mind a mondanivalót nehezebben dolgozza fel, mert gyenge még az a képessége, hogy több zaj közül szelektálja a lényegtelent, és csak a fontossal foglalkozzon. Ha tartósan a zajszennyezés, később minden beszélőt zajforrásként értelmez, nem tudja figyelmét a egyre összpontosítani, beszédmegértési nehézségei lesznek.
- Mindennap találjunk legalább negyed- vagy fél órát, hogy mondókázzunk, verseljünk gyerekünkkel, akár még kisiskolás korában is! Ölünkbe ültetve, vagy közösen mozogva játszunk el a verseket, meséket, így jobban érzékelhető ritmusuk, dinamikájuk. Minden este meséljünk, nyújtsunk élő beszédpéldát és meghitt együttlétet számára!
- Gazdagon alkalmazzunk saját beszédünkben tempóváltásokat, játszunk avval, hogy hol lassan, hogy gyorsabban beszélünk, egy-egy gyerekverset, mondókát fokozatosan gyorsítunk, lassítunk!
- Játsszunk a hangszínünkkel is. A medvedörmögéstől a madárcsiripelésig hangmagasságunk minden terjedelmét használjuk ki. Jó móka lesz ez mindkettőnk számára!
- Változatos beszéddallammal mondjuk el közléseinket! A kijelentésnek, felkiáltásnak, kérdésnek minden nyelvben jellemzően ereszkedő vagy emelkedő a dallamvonala. Legyenek ezek a gyerek számára is jól érzékelhetőek. Gyerekük fölé hajolva a mamák ezt szinte ösztönösen teszik, többek között ezt hívják dajkanyelvnek.
- Beszéljünk változatos hangerővel hozzá, a suttogástól az emelkedettig, kiabálni persze nem kell. A gyerekek általában túl sok „alapzajt” hallanak maguk körül, így a szülők is hajlamosak felemelni a hangjukat, az egészségesnél hangosabban beszélni, azután a háttérzaj hangerejét ehhez növelni, majd azt is túlharsogni. Ez a zajspirál a kicsi gyerekek számára nagyon káros. Szüntessük meg a háttérzajokat, a zene és a beszéd hangerejét is csökkentsük, használjuk bátran az intimebb helyzetekben a suttogást. Ez sokkal személyesebbé, csak neki szólóvá teszi a közlést, „a mi titkunk” jelleget kölcsönzi mondanivalónknak, még ha olyan mindennapi kérést tartalmaz is, mint a Menjünk fogat mosni!

Használjuk ki a gondozási feladatokat a jó beszédminta nyújtására!

- Akkor nyújtjuk a legjobban utánozható beszédpéldát, amikor gyerekünk fölé hajolunk, vele szemben ülünk, állunk: tisztába tesszük, öltöztetjük, etetjük. Ilyenkor a szem és a fül egyszerre érzékeli a beszédet. Lassan, viszonylag halkán, szépen

formáltan beszéljünk. A rövid, biztosan feldolgozható közlések között tartsunk kis szünetet, adjunk időt a megértésre. Gyakran fogjuk látni, hogy kis szájával szinte utánozza minden ajakmozdulatunkat, annyira figyel. Ez önkéntelen, veleszületett tulajdonsága. Néha azt hisszük, lám-lám, már kimondta az első szót. Valóban kiejtett egy szóhoz hasonló hangsort, ám nem azért, mert megértette és használni akarta, hanem utánozva gyakorolt.

- A még nem beszélő kisdetek hangadási játékát utánozzuk, pontosan úgy, később módosítva adjuk vissza, teremtsük meg így az első örömteli, játékos párbeszédet. Hallása útján is megerősödik saját hangadása, ejtési próbálkozásai egyre tudatosabbá válnak. Mesterségesen ugyanakkor ne gügyögjünk a vele.
- A közös kommunikációban a csendnek is legalább akkora a jelentősége, mint a hangzó beszédnek. A gyerekek sokszor az elhallgatásunkból értik meg, hogy számunkra mi fontos. Lehet, hogy egy pillantás, egy kézen fogás többet ér, mint a túlbeszélt utasítás. Például ha már kétszer elmondtam, hogy „Légy szíves, menj kezet mosni!”, és még nem indult el a fürdőszoba felé, akkor minden méreg nélkül, magától értetődően, szeretettel kézen fogom, és együtt elindulunk. Ilyenkor tapasztalja, hogy tettek és szavak összeillenek, lassan megtanul tisztán szóbeli közlések alapján cselekedni. Ám erre csak iskolás korában lesz igazán érett.

Ne javítsuk közvetlenül a kiejtést!

- Az első szavaknak sokszor csak töredékét tudja kiejteni a kicsi. Káros, és csökkenti a kommunikációs kedvet, ha így javítunk: „Az nem to, nem így mondjuk, hanem autó”. A rossz ejtést sosem szabad megismételni. A következő mondatunkba természetes módon szőjük bele a helyeset: „Az autóval szeretnél játszani, adom!” Ha a szó hangsúlyos helyre, például a mondat elejére kerül, vagy külön hangsúlyt kap, a jó beszédpéldát felfogja és elraktározza a gyerek. Ez nem azt jelenti, hogy a már a legközelebb jól fogja mondani, ennél több idő kell a beszéd pontos elsajátításához, ám a helyesen kimondott hangsort emlékezete rögzíti, és egyszer ki is tudja ejteni.
- A fenti tanácsot nem csak a szavak, de a gyerek kezdetleges mondatai esetében is sikerrel alkalmazhatjuk. Például: „Tenéj!”- mondja a gyerek. „Kenyeret kérsz?- jön rá a felnőtt. Vagy: „Téjem a tenejet!”- mondja a gyerek. Mi így válaszolhatunk: „Kéred a kenyeret”. Tessék! Így csak a helyes ejtést és a teljes mondatot rögzíti a gyerek emlékezete.

Csak olyan mesét, dalt hallgassunk együtt, ahol szép kiejtéssel beszél az előadó!

- Sajnos a gyereklemezek egy részéről ez nem mondható el, és ez a „technikán is áthallatszik”. Gyakran a felnőtt sem érti pontosan a szöveget, nemhogy a gyerek. Több oka is lehet: túl van hangszerelve a zene, ezért a szöveg elvész, vagy az előadó nem veszi figyelembe, hogy gyerekek számára másként kell artikulálni, mint felnőtteknek. Az ilyen lemezek többet ártanak, mint használnak, akkor is, ha „hivatalosan” gyerekeknek adták ki. Jó szívvel ajánljuk Gryllus Vilmos vagy a Katáng lemezeit, az ő artikulációjuk kifogástalan, minden ízében jól érthető a gyerekek számára.

Hová forduljunk?

Amennyiben bizonytalannak érezzük magunkat gyerekünk kommunikációjával, nyelvhasználatával, beszédével, kiejtésével kapcsolatban, forduljunk a logopédus szakemberhez. Magyarországon a közoktatási törvény (12) alanyi jogon biztosítja a beszédhibás gyerekek logopédiai ellátását a közoktatás rendszerében attól a pillanattól fogva, hogy a gyerek jogosultságát megállapították (akár a születés pillanatától fogva is). Minden településnek meg kell szerveznie az érintettek ellátását. Természetesen ez nem minden lakóhelyen egyforma. Van, ahol külön logopédiai intézet (megyeszékhelyek, nagyvárosok, a legtöbb fővárosi kerület), van, ahol a nevelési tanácsadó, máshol kistérségi keretek között épült ki az ellátás. Létezik utazó logopédusi hálózati forma is, ilyenkor a szakemberek mennek el a falvakba, községekbe, iskolákba, óvodákba. Minden esetben lehetséges azonban, hogy a szülő maga keresse fel a pedagógiai szakszolgáltatást nyújtó intézmény szakembereit. A lényeg, hogy gyerekünk időben kerüljön logopédus elé, lehetőséget kaphasson arra, hogy még iskolás kor előtt kijavíthassák a beszédhibáját. A fejezet végén hasznos internetcímet gyűjtöttünk össze, amelyek segítséget nyújthatnak abban, hogy a megfelelő szakembert a saját településünkön megtaláljuk. Az egyik legjobban működő oldal a demoszthenesz.hu, amelyen logopéduskereső linket is találunk. Ennek segítségével a településünkön rákereshetünk az intézményre, beszédhibára, logopédusra is.

Javasoljuk:

- ☺ Ha a csecsemőkori gögicsélést nem váltja fel a gagyogás, vagy a gagyogás néhány hét alatt elsatnyul, monotonná válik, keressünk fel gyermekaudiológiai szakrendelést!
- ☺ Ha a gyerekünk beszéde két-két és fél éves koráig nem indult meg, felétlenül vegyük igénybe koraifejlesztő-logopédus szakember segítségét, keressünk fel egy beszédindító korai fejlesztő központot!
- ☺ Ha az artikuláció, a beszéd érthetősége négy-ötéves korra nem javul jelentősen, nyolctíz hangzót még mindig hibásan ejt, keressünk fel logopédust!
- ☺ Az iskolába lépés előtt egy évvel minden beszédhangejtési hibával forduljunk logopédushoz! Az olvasás-írás tanulásának egyik feltétele a tiszta beszédhangejtés.
- ☺ Ha gyakori nátha vagy felsőlégúti betegségek jellemzőek gyerekünkre, keressünk fel gyermek fül-orr-gégész szakembert, vagy gyermekaudiológust, hogy tisztázzuk, hátráltatják-e ezek az állapotok gyerekünk beszédhanghallásának fejlődését.

Hasznos könyvek, logopédiai intézmények, linkek

Felhasznált irodalom:

- 1.) Payne K. J.(2009): Gyerekeink játéka, Budapest. Kláris Kiadó
- 2.) Goebel W.- Glöckler M. (2006): A nagy gyerek-kalauz. Budapest, Dr. Szőke Henrik
- 3.) Stoppard M. (2003): Mit tud a gyerek? Budapest, Park Kiadó
- 4.) Kenesei I. (2000) A nyelv és a nyelvek. Budapest, Corvina Kiadó (online elérhető: <http://www.nytud.hu/nyelv> es nyelvek)
- 5.) Mérei F.-V. Binét Á. (1993): Gyereklélektan. Budapest, Gondolat Kiadó
- 6.) Pléh Cs.-Palotás G.-Lőrök J.(2002): PPL Nyelvfejlődési szűrővizsgálat. Budapest, Akadémiai Kiadó
- 7.) Gósy M. (1997): Beszéd és óvoda. Budapest, Nikol Kkt.
- 8.) Fehérné Kovács Zs. - Mácsainé Hajós K. - Szebényiné Nagy É. (2004): Együtt lenni jó... Budapest, Logopédiai kiadó
- 9.) Szabó B. (2002): Mozdulj rá! Mozgással kísért vers- és mondóka gyűjtemény. Budapest, Logopédiai kiadó
- 10.) Kenneth L. Grizzle,-D. Simms (2006): Korai nyelvi fejlődés és az ezzel összefüggő tanulási nehézségek. Gyerekgyógyászati Továbbképző Szemle.
- 11.) Neumann S.(2006): Beszéljünk együtt! Budapest, Mosolyogj bátran! Közhasznú Egyesület, ELTE BGGYK, Demoszthenesz Egyesület
- 12.) 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
- 13.) Gopnik A.- Kuhl P. Melzoff A. (2008): Bölcsék a bölcsőben. Budapest, Tiporex Kiadó

Olvasásra javasolt könyvek:

- Gósy M. (1997): Beszéd és óvoda. Budapest, Nikol Kkt.
- Richter E.- Brüggel W.- Mohs K. (1997): Így tanulnak beszélni a gyerekek. Budapest, Talentum Kiadó
- Neumann S.(2006): Beszéljünk együtt! Budapest, Mosolyogj bátran! Közhasznú Egyesület, ELTE BGGYK, Demoszthenesz Egyesület
- Fabel A. – Mazlish E. (2006): Beszélj úgy, hogy érdekelje, hallgasd úgy, hogy elmesélje. Budapest, Reneszánsz Kiadó
- Payne K. J.(2009): Gyerekeink játéka, Budapest. Kláris Kiadó
- Stoppard M. (2003): Mit tud a gyerek? Budapest, Park Kiadó
- Goebel W.- Glöckler M. (2006): A nagy gyerekkalauz. Budapest, Dr. Szőke Henrik
- Plattner E. (2006): A nevelés mindennapi művészete. Budapest, Dr. Szőke Henrik

Ajánlott internetes oldalak:

- www.beszéd.hu
- www.hasadek.hu
- www.okm.gov.hu
- www.cplol.org
- www.okosbaba.hu/testi-es-mozgasfejlodes
- <http://demoszthenesz.hu/>